

De Middelste Bonte Specht in de Kempen – een oproep

Frank Neijts

Middelste Bonte Spechten, Landgoed De Utrecht, 24 februari 2019 (foto: Paul van Pelt)

Vanaf de 2^e helft van de 90-er jaren van de vorige eeuw begon de Middelste Bonte Specht aan een come back in Nederland na in de jaren 70 als broedvogel te zijn uitgestorven. De Kempen bleven hier enige tijd bij achter maar de laatste paar jaar gaat het crescendo en is de soort sinds 2020 nu zelfs aanwezig in het centrum van Eindhoven op een steenworp van de Stadsschouwburg. Desondanks blijkt uit de waarnemingen zoals die zijn ingevoerd op waarneming.nl dat er juist in de westelijke Kempen flinke gaten in de verspreiding te zien zijn. Daarom hier een oproep om komend jaar extra aandacht aan deze mooie soort te besteden en vooral te proberen vogels te vinden op plekken waar de soort nu nog niet bekend is. Vriendelijk verzoek ook om de hoofdstukjes met betrekking tot herkenning, ook van individuen, aandachtig door te lezen. Het herkennen van individuen met behulp van foto's kan een aanzienlijke bijdrage leveren aan het correct inschatten van het aantal vogels binnen een bepaald gebied.

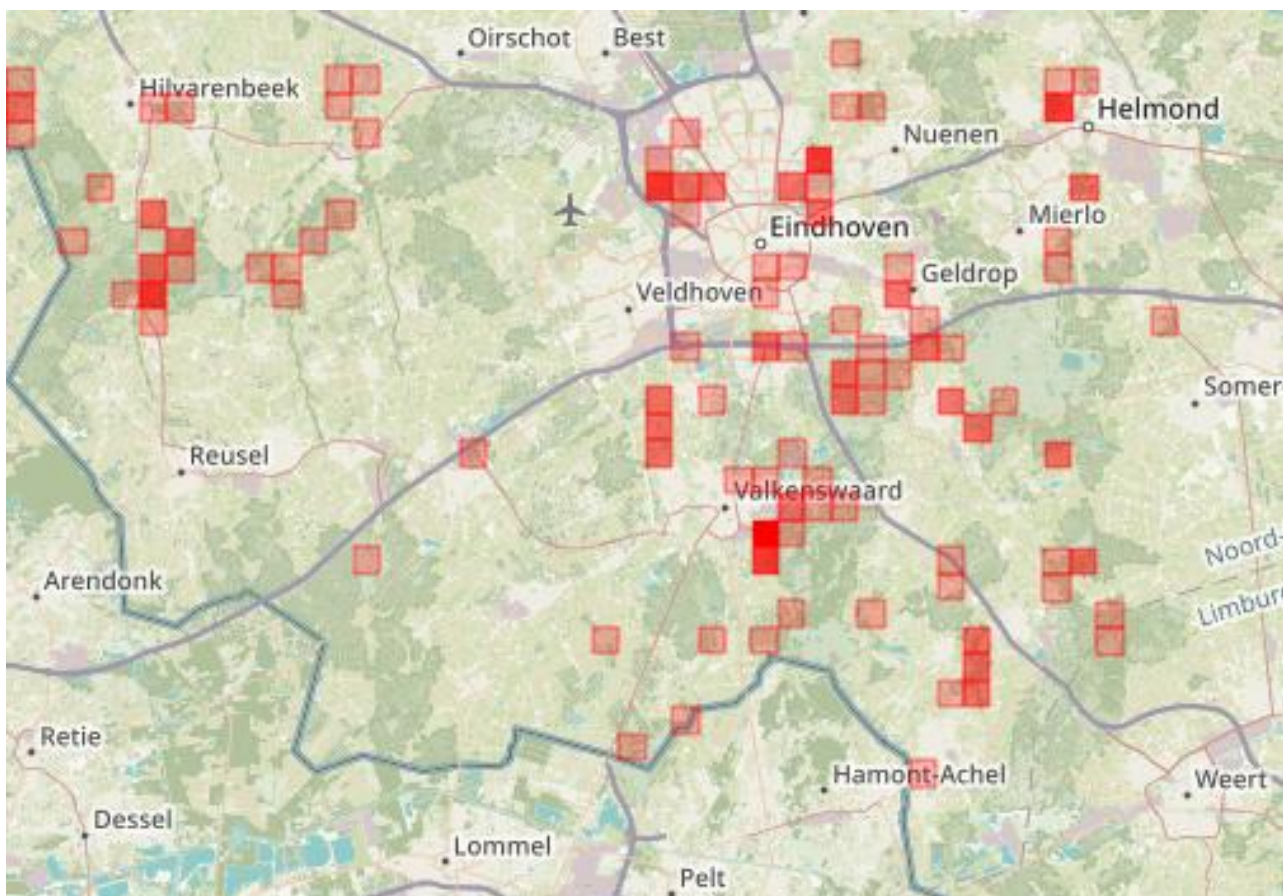
Voorkomen in de Kempen

Over een historisch voorkomen van de Middelste Bonte Specht in De Kempen is niks bekend. De Avifauna van Noord-Brabant (Van Erve et al. 1967) vermeldt maar één waarneming uit de 19e eeuw voor de provincie zonder nadere plaatsbepaling. Waarnemingen in de Kempen zijn er vanaf 1982 (Bladel, Peeters 1982) en daarna pas eind 1996 (Heezerbos), kort nadat in 1995 het broeden weer in Nederland werd vastgesteld (Limburg). Dit nadat in de jaren '70 de soort zijn laatste stronghold in Nederland (landgoed Twickel in Twente) had verlaten. In de 2^e helft van de 90-er jaren neemt de soort snel toe in Limburg, Oost-Nederland en ook Midden-Brabant (Geelders, Veldersbosch).

Na het geval in het Heezerbos lijkt de soort enige jaren te ontbreken in de Kempen maar vanaf eind 2005 wordt hij elk jaar gezien in de Kempen. De toename gaat aanvankelijk nogal traag met ca. 6 territoria van 2006 t/m 2010. Vanaf 2012 zijn er in de Kempen 10 bezette kilometerhokken, 14 in 2014, 21 in 2016 en dan ineens een bijna-verdubbeling in 2018 (39 km-hokken). Daarna gaat het echt hard met een forse toename tot 104 bezette km-hokken en 142 exemplaren in 2019/2020. Dit is goed te volgen via de 'kaartfunctie' in waarneming.nl.

Je ziet op die kaart (figuur 1) diverse min of meer aaneengesloten clusters zoals:

- 'West' (Gorp & Rovers, Wellenseind, De Utrecht, De Baest en Westelbeersbroek): 27 km-hokken
- 'Eindhoven' (grote parken, landgoederen in en rond de stad): 19 km-hokken
- 'Valkenswaard' (Dommel- en Tongelreepdal): 9 km-hokken
- 'Budel' (Bulderbroek en De Pan): 11 km-hokken
- 'Helmond/Mierlo' (De Warande, Het Sang): 6 km-hokken
- 'Geldrop/Heeze' (Heezerbos en diverse bosgebieden): 12 km-hokken.

Figuur 1. Middelste Bonte Spechten in de Kempen in 2019 en 2020 (alle waarnemingen, bron: waarneming.nl)

Opvallend is echter ook dat de soort vrijwel ontbreekt (lijkt te ontbreken) in een groot aaneengesloten deel van wat je de 'echte' Kempen zou kunnen noemen: binnen een denkbeeldige lijn van A2 > A58 > Oirschot > Vessem > Reusel > Belgische grens > Luyksgestel > Bergeijk > Riethoven > Veldhoven. Deels komt dat natuurlijk vanwege het ontbreken van geschikt biotoop (Oirschotse Hei bijv.) maar vermoedelijk is er ook te weinig gericht gezocht naar Middelste Bonte Spechten.

Onderzoek Middelste Bonte Spechten in 2021: verzoek tot medewerking

Gaten in onze kennis

Hoewel op dit moment al veel data voorhanden zijn over het voorkomen van deze specht in onze regio, zijn er tegelijk ook nog, letterlijk, grote gaten in de huidige verspreiding die vragen om een toelichting. Voor een meer definitief overzicht van het voorkomen van de Middelste Bonte Specht in de Kempen, zou het daarom fijn zijn als er tenminste nog één seizoen naar deze specht wordt gezocht, liefst met een groter aantal waarnemers. Daarbij gaat het niet zozeer om het zoeken naar vogels in al goed bekende gebieden zoals Wellenseind, De Utrecht, Buulderbroek e.d. maar juist in die gebieden waar de soort nu nog niet of althans veel minder bekend is. Daarbij denk ik in de eerste plaats aan kleinere, soms meer geïsoleerde bosjes die voor een groter deel bestaan uit relatief zware Zomereiken zoals we die in redelijke aantallen nog tegenkomen in het agrarisch gebied in de 'echte' Kempen. Andere gebieden waar we de soort zouden kunnen zoeken zijn de nattere bosgebieden in de beekdalen. Dit biotooptype wordt in de Kempen nog maar weinig bewoond: alleen het Tongelreepdal en Westelbeersbroek tellen ieder een handvol territoria al komen ze op bijv. Wellenseind ook wel voor in een dergelijk biotoop maar dat grenst dan direct aan bos dat gedomineerd wordt door oude Zomereik. Maar vergeet ook grotere groene gebieden in meer stedelijk gebied niet, vooral die met oude zware Zomereiken: in Eindhoven bijv. komt de soort in vrijwel alle grotere parken voor inmiddels. *Kijk vooral op de verspreidingskaart hierboven en probeer zoveel mogelijk je zoekacties uit te voeren op lege plekken op de kaart!*

Wanneer tellen

Belangrijk is om vooral actief naar Middelste Bonte Spechten te zoeken in de maanden *februari en maart* en vooral met zonnig, niet te koud weer en weinig wind. Op koude, regenachtige dagen met veel wind raad ik je aan lekker thuis te blijven of watervogels te gaan zoeken... Na half april neemt de territoriale activiteit zienderogen af en daarna is er vanaf half mei weer wat meer activiteit van paren met jongen.

Zie verder ook: <http://www.brabantsevogels.nl/index.php/tellen/34-handleiding-middelste-bonte-specht>

Vriendelijk verzoek om alle waarnemingen in te voeren op waarneming.nl, bij voorkeur ondersteund door foto, video en/of geluidsopname (kan vaak heel simpel met smartphone). Eventuele foutieve ID's kunnen daarmee voorkomen worden. Noteer ook wat voor geluid de vogel maakt: contactroep of balstroep (zie verderop).

Herkenning van Middelste Bonte Spechten

Algemeen

Middelste Bonte Spechten (MiBo's) kunnen qua uiterlijk alleen verward worden met Kleine (KBS) en Grote Bonte Spechten (GBS). Natuurlijk verschilt het formaat maar correct inschatten van de grootte van een vaak hoog in de bomen verblijvende vogel is dikwijls lastig. Beter dus letten op het verenkleed waarbij KBS vooral verschilt in rug- en vleugeltekening: de rug heeft witte dwarsstrepen en op de vleugel ontbreekt de grote witte schoudervlek. Bij GBS verschilt vooral de koptekening: deze is minder 'open' omdat de zwarte halsvlek met zwarte streepjes verbonden is met de nek en snavelbasis. Ook ontbreekt de rode kruin: jonge GBS hebben die wel maar niet meer vanaf januari van hun 2^e levensjaar. Elke goede vogelgids, zoals de sterk aanbevolen Collins Bird Guide app, laat deze verschillen allemaal goed zien!

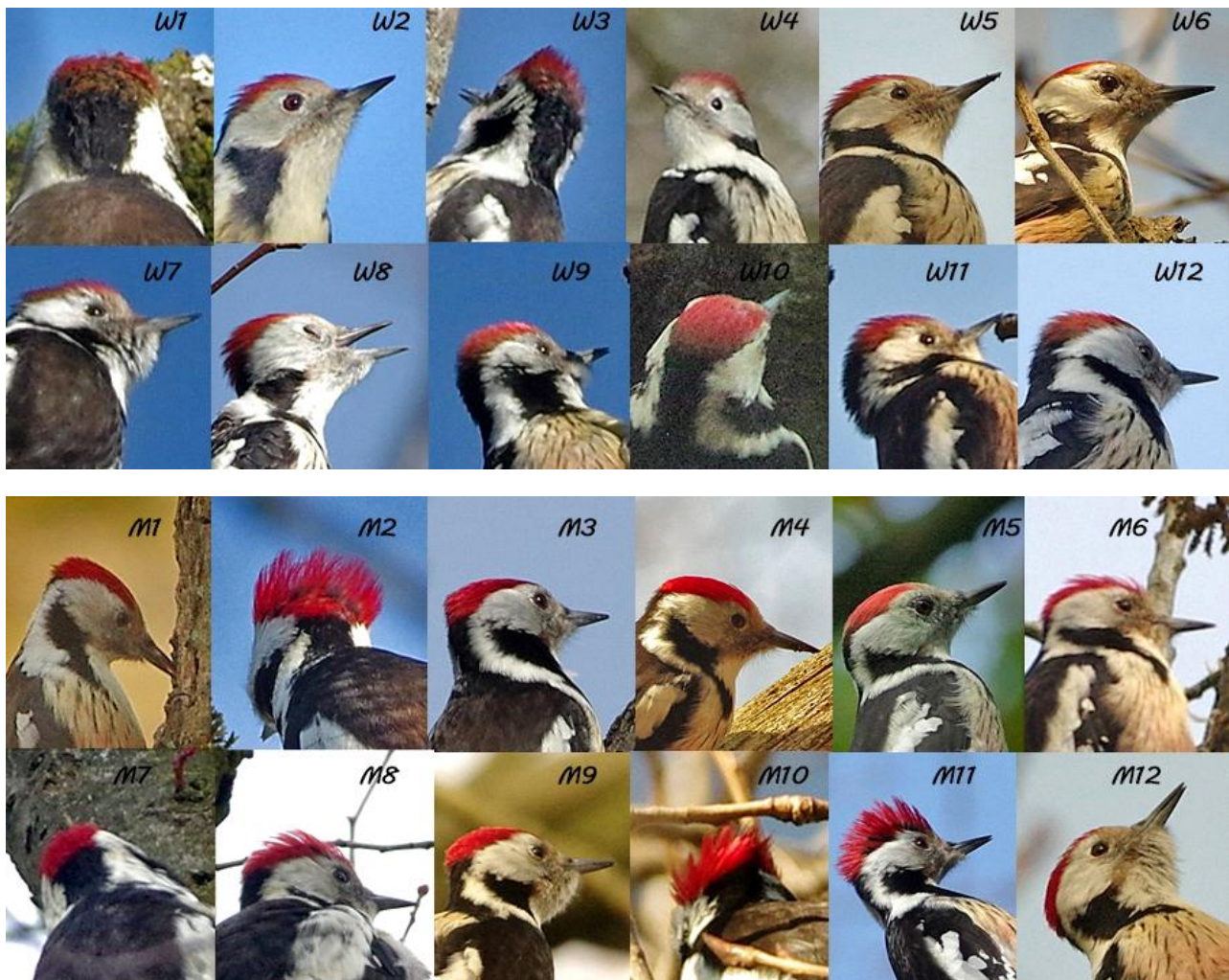
Man Middelste Bonte Specht, Cranendonck oostelijk van Soerendonk, 16 februari 2019 (foto: Frank Neijts)

Sexebepaling & individuele herkenning

Als je in een gebied meerdere MiBo's verwacht is het aan te raden deze fotografisch proberen vast te leggen zodat later sexebepaling en zelfs individuele herkenning mogelijk zijn. Ook al hebben de vogels aanzienlijke territoria wil dat nog niet zeggen dat ze niet naast elkaar kunnen voorkomen en daarmee de inschatting van het totaal aanwezige aantal individuen kunnen bemoeilijken. Bij de Philips Fruittuin in het noorden van Woensel/Eindhoven waren op een gegeven moment op een heel klein oppervlak 3 verschillende wijfjes en 2 mannetjes actief die ik, zonder foto's, als slechts 1 paar zou hebben weggeschreven.

Omdat ze niet altijd lekker dichtbij (of: laag) zitten is een compact camera met enig zoombereik (vanaf 20x) of een systeem/spiegelreflex met redelijke telelens (vanaf 250 mm) wel zo handig (een smartphone zal in de meeste gevallen niet voldoen). Probeer een vogel zoveel mogelijk vrij zittend en zo scherp mogelijk te knippen: desnoods kun je dan nog goed uitvergroten om de belangrijkste kenmerken te kunnen beoordelen.

Sexebepaling. Voor de sexebepaling let je vooral op de *kop*: bij *mannetjes* is de gehele kruin glanzend felrood met een *scherpe begrenzing* op het voorhoofd met de lichte voorhoofdsvlek en op het achterhoofd met de zwarte nek. Bij *wijfjes* is het rood *fletser* of zelfs vlekkelig en op het achterhoofd *vervagend* naar bruin of vuil goudkleurig met een onscheppe begrenzing naar de zwarte nek. Ook de lichte voorhoofdsvlek is niet zo duidelijk afgescheiden van het rood van de kruin (figuur 2).

Figuur 2. Koppen van vrouwtjes en mannetjes Middelste Bonte Spechten (foto's: Frank Neijts)

Individuele herkenning. Voor een individuele herkenning van een MiBo is het belangrijk dat je de vleugel duidelijk (en redelijk scherp) hebt gefotografeerd. Probeer echter eerst zoveel als mogelijk de vogels te sexen. Daarna begin je met het bepalen van de vorm van de grote witte schouderplek op steeds dezelfde vleugel (dus altijd de rechtse of juist de linkse!). Bij de meeste vogels zul je al snel zien dat hier duidelijke verschillen in zitten (figuur 3). Is dat niet het geval betrek dan de vleugelstrepen (één voor één) erbij en zie of daar verschillen in zitten. Bedenk dat enige 'vervorming' van de witte tekening kan optreden door een bepaalde houding of onscherpte van je foto's maar meestal lukt het vrij snel op verschillen of juist overeenkomsten te zien.

Figuur 3. Rechtermvleugels van 7 verschillende mannetjes (foto's Frank Neijts).

Geluiden

Hoewel ze meerdere geluiden maken zijn voor het vinden van MiBo's twee geluiden het belangrijkste: het zogenaamde 'bieken' (normale contactroep) en de *balts-/territoriumroep*.

Het 'bieken' is de normale contactroep en wordt dus door beide geslachten gemaakt. Hoewel deze roep vooral met die van Grote Bonte Specht te verwarren is, is dit een *heel belangrijke roep* om goed te leren kennen! Deze roep wordt veel vaker gebruikt dan de baltsroep en is daarom in veel gevallen de eerste aanwijzing voor de aanwezigheid van MiBo's.

Voorbeeldgeluid: <https://waarneming.nl/sounds/41281/>

De baltsroep is een luid, haast schreeuwend gekwaak of gemaauw dat, eenmaal goed gehoord, onmiskenbaar is. In het begin doet het wat denken aan een Havik of een Gaai maar met oefening niet meer te verwarren met iets anders.

Voorbeeldgeluid: <https://waarneming.nl/sounds/33347/>. *Let wel:* ondanks tegenstrijdige berichten hierover wordt dit geluid zowel door man als vrouw gemaakt! Dus steeds proberen uit te vinden of de roepende vogel een man of vrouw is!

Meestal roepen de vogels voldoende hard om het geluid op te kunnen nemen met relatief simpele apparatuur zoals een smartphone. Desgewenst kun je daarop een (gratis) app uploaden zoals 'Dictafoon' of 'VoiceRecorder'. Werken met een tape om vogels te lokken/verleiden tot roepen zou ik beperken. Niet alleen zijn de resultaten wisselend (dus kun je er weinig van zeggen) maar ook kunnen ze storend werken, zeker in gebieden waar de soort schaars is (en daar zoeken we nu juist!). Bedenk ook dat je bij gebruik van tape eigenlijk minstens met twee of drie man moet werken omdat het vaak gebeurt dat een vogel je stiekem benadert zonder te roepen.

Roffelen

MiBo's roffelen slechts uiterst zelden en daarom is dit geluid, in tegenstelling tot andere 'bonte' spechten, van weinig belang bij het vaststellen van de aanwezigheid van de soort. Mocht je desondanks twijfels hebben bij een roffelende specht, neem dan het geluid op: roffels van 'bonte' spechten zijn aan de hand van het sonagram te determineren.

Literatuur

Erve, F.J.H. van 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum, Assen.

Peeters, L. 1982. De Middelste Bonte Specht, nieuw voor de Kempen. *Blauwe Klauwier* 8(1): 22.